

3. Алещенко В. Феноменологія «гібридної війни» та її особливості у виконанні російської федерації: інформаційно-психологічний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2016. Вип. 1. С. 6–11.

4. Резнік В. І. Оперативне командування російських окупаційних військ (сил) «Донецьк»: склад та можливості. Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції 1–2 грудня 2016 р. К. : НУОУ, 2016. С. 141–142.

5. Особливості діяльності Управління інформаційного протиборства Центру територіальних військ Південного військового округу ЗС РФ. URL: <https://web.archive.org/web/20170722012303/http://gur.mil.gov.ua/content/osoblyvosti-diialnosti-upravlinnia-informatsiinoho-protyborstva-tsentru-terytorialnykh-viisk-pivdennoho-viiskovoho-okruhu-zs-rf.html>

6. Твердохліб Ю.М. Інформаційно-психологічні операції у російсько-українській гібридній війні : дис. ... канд. політ. наук. 23.00.04. Чернівці, 2019. 219 с.

7. Звіт за науково-дослідною роботою «Захист-МПЗ». К. : НУОУ імені Івана Черняховського, 2016. 269 с.

8. Алещенко В.І. Особливості сучасних психологічних операцій Російської Федерації в умовах гібридної війни. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2019. № 3. С. 162–167.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-18>

ЕКСПЕРТ ЯК УЧАСНИК СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Вілінський М. С.

аспірант кафедри цивільного процесу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

В останній період часу питання будови складу учасників судового процесу в цивільних справах та визначення правового статусу окремих із них перебували в центрі досліджень вітчизняних вчених. Водночас, окремі суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин лишаються поза увагою наукової думки, не зважаючи на їх важливу роль в процесі доказування в цивільних справах. Серед них – експерт.

З історичного аналізу національного законодавства вбачається, що в Цивільному процесуальному кодексі (надалі – ЦПК) УСРР 1924 року (затвердженому постановою від 03.09.1924 ВУЦВК), ЦПК УСРР

1929 року (затвердженому постановою від 11.09.1929 ВУЦВК і РНК УСРР), а також ЦПК України 1963 року (в редакції від 11.03.1996), законодавець не відносив експерта до певного виду чи групи суб'єктів цивільного процесу. Норми, що регулювали його процесуальний статус, відповідно, було викладено законодавцем в розділі XVI (арт. 152-162) «Про експертизу та огляд на місці» УСРР 1924 року [9], розділі 16 «Експертиза та огляд на місці» ЦПК УСРР 1929 року [10] та главі 4 розділу I «Докази» ЦПК України 1963 року [11].

Значних змін в цій частині зазнало цивільне процесуальне законодавство незалежної України, де законодавцем не лише здійснено поділ учасників судового процесу (в редакції ЦПК України від 18.03.2004 – учасників цивільного процесу) на: осіб, які беруть участь у справі та інших учасників цивільного процесу, а й закріплено місце експерта в складі останніх (ч. 1 ст. 47 ЦПК України 2004 року (в редакції від 18.03.2004) [12].

Розробниками чинної редакції ЦПК України, в порівнянні з редакцією кодексу від 18.03.2004, не було змістовно змінено склад учасників судового процесу, однак замінено їх назву з «інших учасників цивільного процесу» на «інших учасників судового процесу». А тому, нині експерт відноситься до «інших учасників судового процесу», наряду з помічником судді, секретарем судового засідання, судовим розпорядником, свідком, експертом з питань права, перекладачем, спеціалістом (ч. 1 ст. 65 ЦПК України (в редакції від 07.08.2022) [13].

Аналіз іноземних цивільних процесуальних актів дозволяє висувати, що регламентація місця експерта у складі учасників цивільного процесу в країнах здійснена по-різному. Зокрема, в таких країнах, як Естонія (ЦПК Естонії (в редакції від 01.09.2022) (глава 32 частини 5) [2], ФРН (ЦПК ФРН (в редакції від 24.06.2022) (секції 402-414 титулу 8 глави 1 книги 2) [14], США (Федеральні правила доказування США (The Federal Rules of Evidence) (зі змінами станом на 01.12.2020) (стаття VII правила 701-706) [8], законодавчо не закріплено місця експерта в складі учасників судового процесу та віднесено норми, що регулюють його процесуальний статус, до розділів про докази та доказування чи проведення експертизи. Однак, до прикладу, в Азербайджані місце експерта закріплено у складі «інших учасників судового процесу» (ч. 1 ст. 61 ЦПК Азербайджана (в редакції від 08.07.2022) [1].

Таке різноманіття нормотворчих підходів підводить до питання: що стало підґрунтям для віднесення експерта до «інших учасників судового процесу», що було аналогічно закріплено й в ч. 1 ст. 65 ЦПК України (в редакції від 07.08.2022)?

Українські вчені з цього приводу зазначають, що в основу поділу учасників судового процесу на: учасників справи та інших учасників судового процесу (осіб, які сприяють здійсненню правосуддя) покладено критерій заінтересованості осіб у розгляді справи [7, с. 111],

а її відсутність виділяється процесуалістами як основна ознака інших учасників цивільного процесу [15, с. 35].

Правова категорія «інтерес», як критерій поділу учасників судового процесу на певні групи, в деяких країнах знайшла своє відображення безпосередньо в цивільному процесуальному законі. Зокрема, в ст. 82 ЦПК Казахстану (в редакції від 12.09.2022) закріплено, що як експерта може бути викликано незаінтересовану у справі особу, що володіє спеціальними науковими знаннями (ч. 5 ст. 82 ЦПК Казахстану (в редакції від 12.09.2022) [3]. Тобто законодавцем Республіки Казахстан критерій «незаінтересованості» вводить в ЦПК для експерта, як такої, що є визначальною характеристикою його процесуального статусу і вирізняє його з-поміж учасників судового процесу (сторін, третіх осіб та ін.), зважаючи на його специфічні процесуальні функції та роль у цивільній справі.

А тому, поняття «юридична заінтересованість» нині носить як доктринальну, так і законодавчу цінність в контексті визначення місця експерта в складі учасників судового процесу в цивільних справах.

Серед вітчизняних правників сформувалась думка, що юридичну заінтересованість можна визначити, зокрема, як правовий результат, який базується на законі, і якого очікують, який повинен настати для зацікавленої особи у зв'язку з розглядом і вирішенням справи [7, с. 113]; що її сутність полягає в тому, що рішенням суду може безпосередньо вплинути на права й обов'язки особи, яка порушує процес або бере в ньому участь для захисту своїх прав або охоронюваних законом інтересів [6, с. 690].

В той же час, у зазначених поглядах вченими не враховується той факт, що юридична заінтересованість є структурованою категорією.

В цивільній процесуальній доктрині України юридичну заінтересованість поділяють на: матеріально-правову й процесуальну заінтересованість [4].

Матеріально-правова заінтересованість – це особиста ознака суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин (особи, яка бере участь у справі (прим. у редакції ЦПК України від 15.12.2017 замінено на «учасники справи»), яка полягає у прагненні за допомогою судової діяльності поновити порушене, оспорене чи невизнане право, законний інтерес (отримати певне майно, благо, встановити певний стан, обставини) або навпаки, не допустити їх порушення [цитовано за 5].

В свою чергу, процесуальна заінтересованість – це функціональна ознака суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин (особи, яка бере участь у справі (прим. у редакції ЦПК України від 15.12.2017 замінено на «учасники справи»), що полягає у прагненні досягти певного процесуального результату у формі відповідного судового рішення, що відповідає функціональному призначенню участі цього суб'єкта у розгляді та вирішенні цивільної справи. Процесуальною заінтересованістю наділені як суб'єкти матеріальних правовідносин,

так і ряд учасників цивільного процесу, які беруть участь у справі, для виконання покладених на них функцій в силу закону, договору чи з іншої підстави [цитовано за 5].

Зважаючи на це, видається, що такий підхід можливо та доцільно застосувати також й до інших учасників судового процесу, в тому числі й експерта.

При цьому, слід погодитись з думкою окремих вчених, що процесуальний результат, якого прагне досягти певний учасник судового процесу, проявляється не лише у формі відповідного судового рішення, а й у самому факті виконання покладеного на учасника цивільного процесу обов'язку [17, с. 137], а також належній реалізації власних прав.

А тому, можна дійти до висновку, що експертові не притаманна матеріально-правова заінтересованість у розгляді цивільної справи, адже він не прагне захистити власні порушені, невизнані чи оспорювані права, свободи та законні інтереси. В той же час, йому притаманна процесуально-правова заінтересованість у розгляді справи, що зумовлено його прагненням досягти відповідного процесуального результату у вигляді сумлінного виконання покладених законом процесуальних обов'язків та реалізації власних функцій у цивільній справі – проведення експертизи та надання висновку. В іншому ж випадку, експерт може бути підданий заходам юридичної відповідальності.

Вказане й зумовлює віднесення експерта до інших учасників судового процесу.

Свідченням такого може бути, до прикладу, наступне. За ч. 3 ст. 72 ЦПК України, експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання [13]. В той же час, відповідно до ч. 4 ст. 262 ЦПК України, суд постановляє окрему ухвалу щодо, серед іншого, експерта у разі виявлення під час розгляду справи неправдивого висновку експерта та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування [13].

Тобто під загрозою настання негативних наслідків у вигляді постановлення судом окремої ухвали, процесуальна заінтересованість експерта буде спонукати його сумлінно виконати власний обов'язок та надати суду об'єктивний та обґрунтований висновок, тобто досягти певного процесуального результату.

За результатами вищевикладеного аналізу, можна зробити також висновок, що критерій процесуальної заінтересованості є спільною ознакою, окрім експерта, й інших представників групи «інші учасники судового процесу», адже кожен з таких прагне досягти певного процесуального результату під час участі в цивільній справі (виконати власний процесуальний обов'язок чи реалізувати права). Однак, не дивлячись на наявність спільних ознак у останніх, їх права, обов'язки та процесуальні функції у справі різняться, що дозволяє здійснити їх поділ на окремі підгрупи з віднесенням експерта до однієї з них.

Одним із критеріїв вказаного поділу виступатиме відношення кожного з інших учасників судового процесу до здійснення правосуддя.

За вказаним підходом в рамках інших учасників судового процесу можна виділити: осіб, які організаційно забезпечують здійснення правосуддя (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник) та осіб, які сприяють встановленню судом фактів та обставин, що мають значення для правильного розгляду справи (свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст).

Отже, критерієм віднесення експерта до інших учасників судового процесу є відсутність у такого матеріально-правової заінтересованості та наявність процесуально-правової; в межах інших учасників судового процесу експерта можна віднести до групи осіб, які сприяють встановленню судом фактів та обставин, що мають значення для правильного розгляду справи.

Література:

1. Гражданский процессуальный кодекс Азербайджанской Республики : Закон Азербайджанской Республики от 28.12.1999 в редакции от 08.07.2022. № 780-IQ. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420065&doc_id2=30420065#pos=4;-100&pos2=483;-101 (дата звернення: 30.09.2022).

2. Гражданский процессуальный кодекс Эстонской Республики : Закон Эстонской Республики от 20.04.2005 в редакции от 01.09.2022. RT I 2005, 26, 197. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ГРАЖДАНСИЙ%20ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2001.09.2022.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).

3. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан : Закон Республики Казахстан от 31.10.2015 в редакции от 12.09.2022. № 377-V. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=34329053#pos=2;-140&sdoc_params=text%3D%25D0%25B3%25D1%2580%25D0%25B0%25D0%25B6%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2581%25D0%25BA%25D0%25B8%25D0%25B9%2520%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2586%25D0%25B5%25D1%2581%2581%2581%2583%25D0%25B0%25D0%25BB%25D1%258C%25D0%25BD%25D1%258B%25D0%25B9%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D34329053%26spos%3D1%26tSynonym%3D0%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&doc_pos=0 (дата звернення: 30.09.2022).

4. Комаров В.В., В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. Курс цивільного процесу: підручник. В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. 2011. 1352 с. URL: <https://lawbook.online/protses-ukrajini-tsilvilny/ponyattystorin-tsilvilnomu-protsesi-57281.html> (дата звернення: 30.09.2022).

5. Олексієнко А.С. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин та їх класифікація. Тези доповіді. Інтернет конференція

«Тридцять шості економіко-правові дискусії». 2019. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2920/> (дата звернення: 30.09.2022).

6. Полюк Ю.І. Юридична заінтересованість як передумова виникнення права на звернення до суду. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Видавничий дім «Гельветика». 2017. С. 689-692.

7. Резникова М.О. Щодо класифікації осіб, які беруть участь у справі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*. 2012. № 3. С. 110-117.

8. Федеральні правила доказування (The Federal Rules of Evidence) Сполучених Штатів Америки : Закон, чинний з 01.07.1975, зі змінами станом на 01.12.2020. URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> (дата звернення: 30.09.2022).

9. Цивільний процесуальний кодекс УСРР : Закон УСРР, затверджений постановою від 03.09.1924 ВУЦВК. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1924 рік. Народний комісаріат юстиції, 4-е вид. Харків: Друкарня УВО ім. М. Фрунзе. 1924. 1052 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000551%5F01 (дата звернення: 30.09.2022).

10. Цивільний процесуальний кодекс УСРР : Закон УСРР, затверджений постановою від 11.09.1929 ВУЦВК і РНК УСРР. Збірник Законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1929 рік. Народний комісаріат юстиції. Харків: Юр. вид-во НКЮ УСРР. 1929. 1172 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000342%5F03 (дата звернення: 30.09.2022).

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.07.1963 у редакції від 11.03.1996. № 1501-06. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06/ed19960311#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

12. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 у редакції від 18.03.2004. № 1618-IV. База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

13. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 у редакції від 07.08.2022. № 1618-IV. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

14. Цивільний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини : Закон Федеративної Республіки Німеччини від 12.09.1950 у редакції від 24.06.2022. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/ipro/BJNR005330950.html> (дата звернення: 30.09.2022).

15. Штефан М.И., Дрижчаная Е.Г., Радзиевская Л.К. и др. Гражданское процессуальное право Украинской ССР. К.: Изд-во при Киевском ун-те. 1989. 320 с.

16. Ясинок М.М. Особливості дії цивільних процесуальних обов'язків в Цивільному процесуальному праві України : монографія / за заг. ред. д.ю.н. проф. М.М. Ясинка. К. : Алерта. 2014. 373 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-19>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Возник М. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення

Національного університету оборони України

м. Київ, Україна

У пошуках ресурсів для розвитку країни ми маємо дбати про забезпечення гендерної рівності, надання можливостей жінкам нарівні з чоловіками (поки що саме порівняно з чоловіками, адже в більшості сфер досі спостерігається нерівність можливостей) користуватися своїми правами та іншими благами. Забезпечення гендерної рівності є серйозним ресурсом економічного та соціального розвитку та безпеки, який в Україні поки що використовується недостатньо. Питання рівних можливостей чоловіків та жінок стає все актуальнішим в українському суспільстві. Без гендерного підходу, тобто без з'ясування ролі жінки й чоловіка в сучасному житті, тих специфічних внесків, які кожний з них робить у розвиток суспільства, неможливо сьогодні уявити будь-яке психологічне, політологічне чи інше наукове дослідження. Наша держава приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності та прав жінок, зокрема Пекінської декларації, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативного протоколу до неї, відповідних конвенцій Міжнародної організації праці, Конвенції про права осіб з інвалідністю. Україна є учасницею ключових міжнародних договорів з прав людини, зокрема Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і